



سرشناسه:	دهقان سیمکانی، رحیم، ۱۳۶۳ -
عنوان و نام پدیدآور:	نظریه اخلاقی امرالهی در تاریخ فلسفه و متون مقدس ادیان ابراهیمی / رحیم دهقان سیمکانی.
وضعیت ویراست:	ویراست ۲.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری:	۴۰۸ ص:؛ ۵/۲۱×۵/۱۴؛ م.س ۳-۳۳۰-۴۲۹-۶۰۰-۹۷۸
شابک:	
وضعیت فهرست نویسی:	فیبیا
یادداشت:	چاپ دوم.
موضوع:	اخلاق -- فلسفه؛ Ethics -- Philosophy
موضوع:	امرالهی (اخلاق)؛ (Divine commands (Ethics
موضوع:	دین و اخلاق؛ Religion and ethics
شناسه افزوده:	جامعه المصطفی ﷺ العالمیه.
شناسه افزوده:	مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
	Almustafa International University/Almustafa International Translation and Publication center
رده بندی کنگره:	BJ۳۷/د۹ع۱۳۹۶
رده بندی دیویی:	۱۷۰
شماره کتابشناسی ملی:	۵۰۵۸۱۱۷

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

نظریه اخلاقی امرالهی در تاریخ فلسفه و متون مقدس ادیان ابراهیمی

مؤلف: رحیم دهقان سیمکانی

چاپ دوم (ویراست جدید): ۱۳۹۶ش / ۱۴۳۹ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: نازجستان ● قیمت: ۲۳۵۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰ نسخه

مراکز پخش

- ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸
- تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۳۴۱۳۴ -۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۳۴۱۰۵ داخلی
- ایران، قم، بلوار محمدامین، سه‌راه سالاریه. تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۲۱۳۳۱۰۶
- ایران، قم، ساختمان ناشران، طبقه سوم، پلاک ۳۰۸. تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۴۲۴۰۲

📧 https://telegram.me/pub_almostafa
🌐 <http://www.buy-pub.miu.ac.ir/>

✉ miup@pub.miu.ac.ir
🌐 pub.miu.ac.ir

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: مرتضی محمدعلی نژاد شانی
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: محمدباقر شکری
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی
- صفحه‌آرا: سید محمدرضا جعفری

نظريه اخلاقي امر الهی
در تاريخ فلسفه و متون مقدس اديان ابراهيمی

رحيم دهقان سيمکاني



مرکز بين المللی
ترجمه و نشر
المصطفی

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیّبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی رحمته‌الله و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

«جامعة المصطفیٰ رحمته‌الله العالمیة» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ رحمته‌الله» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ رحمته‌الله

پیش‌گفتار

یکی از سؤال‌های اساسی پژوهش‌های اخلاقی این است که بنیان اخلاق یا مرجع و معیار نهایی در تعیین درستی و نادرستی اعمال چیست؟ همواره دو پاسخ متفاوت به این سؤال داده شده است. برخی معتقدند که معیار خاصی وجود ندارد و باید به فهم خود انسان رجوع کرد و البته از این فهم، با تعابیر متفاوتی چون؛ عقل، وجدان و شهود انسان اشاره شده است. برخی دیگر بنیان اخلاق را اراده و اوامر خدا دانسته‌اند که این رویکرد نیز دو وجهی است؛ گاهی خود خدا مبنای اخلاق واقع می‌شود و گاهی جهانی که خلق کرده به نحو پیشینی براساس قوانین طبیعی اخلاقی، بنیان محسوب می‌شود. براساس این دو دیدگاه کلی در مسئله دین و اخلاق، که یکی از مسأله‌های مطرح در بخش فرائد اخلاق فلسفه اخلاق است، نظریات مختلفی از جمله نظریه امر الهی و نظریه رقیب آن، یعنی استقلال اخلاق، مطرح می‌شود.

با بیانی محدودتر، سؤال اصلی مذکور را می‌توان از نظر وجودشناختی و معرفت‌شناختی مطرح کرد. به لحاظ وجودشناختی، سؤال این است که آیا ارزش‌های اخلاقی، وجودی مستقل از امر و نهی الهی دارند یا تعیین و تحقق آنها، متوقف بر تعلق امر یا اراده الهی به آنهاست؟ به لحاظ معرفت‌شناختی نیز سؤال این است که آیا معرفت اخلاقی مبتنی بر معرفت دینی است یا می‌تواند مستقل از آن باشد؟ به تعبیر دیگر، آیا عقل، مستقل از وحی می‌تواند به شناختی موجه از ارزش‌ها و گزاره‌های اخلاقی دست یابد، یا این که برای احراز حجیت

معرفت شناختی گزاره‌های اخلاقی، باید به متون دینی مراجعه کرد؟ پاسخ این سؤال‌ها را باید ضمن تقریر و تحلیل نظریه اخلاقی امر الهی و نظریه استقلال اخلاق و نیز نظریه اخلاقی قانون طبیعی، جست و جو کرد. به طور کلی، به سه شیوه می‌توان به این سؤال کلی (که مرجع و معیار نهایی در تعیین ارزش اخلاقی چیست؟) پاسخ گفت. شیوه اول، پاسخ از طریق تقریر و تحلیل نظریه امر الهی است که بر طبق آن، منشأ ارزش‌های اخلاقی در امر یا اراده الهی است. شیوه دوم، پاسخ از طریق تحلیل فطرت و وجدان اخلاقی انسان است و می‌توان تحت عنوان تقریری خاص از نظریه استقلال اخلاق، به بررسی آن پرداخت. شیوه سوم نظریه اخلاقی قانون طبیعی است که براساس آن، انسان‌ها به صورت خدا خلق شده‌اند و واجد استعدادهایی طبیعی و عقلانی‌اند که به واسطه آن، جنبه‌هایی از معیار اخلاق را که در طبیعت متجلی شده است، درک می‌کنند.

در این کتاب با شیوه اول و دوم و، به بیان دیگر، با تقریر و تحلیل نظریه امر الهی و نظریه استقلال اخلاق، به مسئله فوق پاسخ گفته‌ایم. در واقع، ما شیوه اول و دوم را تحت عنوان یک مسئله بحث کرده‌ایم و افرادی را که مبنا و ارزش‌های اخلاق را به فطرت و شهودات فطری بازمی‌گردانند، جزو قائلان به نظریه استقلال اخلاق دانسته‌ایم. شیوه سوم پاسخ به این سؤال را به جلد دیگری واگذار می‌کنیم و در آنجا، ضمن تقریر نظریه اخلاقی قانون طبیعی، به این مسئله خواهیم پرداخت.

قبل از ورود به بحث، به ده نکته اشاره می‌کنیم که به نظر می‌رسد می‌تواند خواننده را در دست یافتن به مختصات و دامنه مباحث یاری کند:

۱. دو دیدگاه در ادیان ابراهیمی درباره مسئله: به این سؤال سقراط، که «آیا چون خدا به چیزی امر کرده، آن چیز خوب است یا چون آن چیز خوب است، خدا به آن فرمان داده است؟»^۱ پاسخ‌های مختلفی داده شده و همواره فلاسفه

اخلاق مطابق با پاسخی که به این پرسش داده‌اند، مکتب‌های مختلفی را در اخلاق‌شناسی به وجود آورده‌اند. گذشته از فلاسفه اخلاق، پیروان ادیان ابراهیمی نیز با این مسئله روبه‌رو بوده‌اند و پاسخ‌های درون دینی مختلفی به این پرسش داده‌اند. یکی از این پاسخ‌ها دیدگاه «اخلاق خدامحور» است. مطابق این دیدگاه، جهان هدفمند است و زندگی درست، منوط به تحقق این هدف است. دیدگاه دوم، «اخلاق طبیعت‌محور یا عقل‌محور» است. در این دیدگاه، اخلاق با خدا و دین ارتباط پیدا نمی‌کند یا حداقل، به طور مستقیم ارتباط پیدا نمی‌کند. خدا طبیعت را آفریده و در نهاد همه موجودات طبیعی، اهداف، استعدادها و قابلیت‌هایی را قرار داده است و عقل انسان توانایی شناخت این اهداف و، در نتیجه، شناخت اصول اخلاقی را دارد. ما در این کتاب، فقط دیدگاه اول را بررسی کرده‌ایم که آغاز آن را می‌توان در اوشیفر و افلاطون دید.

۲. قلمرو بحث: این پژوهش ناظر به متون مقدس ادیان یهودیت، مسیحیت و اسلام بوده و تلاش کرده رویکرد متون مقدس به نظریه امر الهی و استقلال اخلاق را تبیین و تحلیل کند؛ همچنین نظرات برخی از اندیشمندان مؤثر در این حوزه، خصوصاً آنها که به متون مقدس نظر داشته‌اند، تبیین و تحلیل شده است. در فصل سوم، نظرات برخی از فیلسوفان و سیر تاریخی این مسئله نیز بحث شده است. البته نوعی عدم تقارن به لحاظ روش، بین بحث در باب نظریه استقلال اخلاق و نظریه امر الهی در تاریخ فلسفه و تحلیل ما در متون مقدس وجود دارد. در بخش تاریخ فلسفه، به این مسئله پرداخته شده که آیا فیلسوف مشخصی از نظریه امر الهی یا نظریه استقلال اخلاق دفاع کرده است یا نه؛ اما در بررسی متون مقدس، تمرکز اولیه، روی موضع اندیشمندان نیست، بلکه بر نگرش سنت دینی تمرکز شده است.

۳. تعریف دین و اخلاق: در مواضع مختلفی از این کتاب، به تناسب از دین یا اخلاق سخن گفته شده است. اگرچه به جهت گستردگی معنای دین،

ارائه تعریفی روشن از آن بسیار دشوار است اما منظور از دین در این اثر، همان آیین و حیانی و الهی است که توسط پیامبران به ارمغان آورده شده؛ به بیان واضح تر، دین مجموعه دو بخشی از عناصر معرفتی (همچون اعتقاد به خدا و معاد و تحلیل صفات الهی) و عناصر توصیه‌ای و هدایتگر سلوک و رفتار انسان (همچون امر به درستکاری، صداقت و مهربانی) است.^۱ به بیان روشن تر، مراد از دین در اینجا ادیان توحیدی است که از آموزه‌های وحیانی برخوردارند. منظور از اخلاق هم، مجموعه‌ای از مفاهیم و مسائل مربوط به چگونگی اعمال و افعال و حالات اختیاری آدمی است.^۲ اخلاق، علمی است که از ملکات و صفات خوب و بد و ریشه‌ها و آثار آن سخن می‌گوید و سرچشمه‌های اکتساب این صفات نیک و راه مبارزه با صفات بد و آثار هر یک را در فرد و جامعه بررسی می‌کند. فنی است که درباره ملکات انسانی بحث می‌کند؛ به این هدف که فضائل را از رذائل جدا سازد.^۳

۴. **نگاهی بی طرفانه:** تلاش این پژوهش بر آن است تا با نگاهی پدیدارشناسانه و بی طرفانه این مسئله را به عنوان یکی از مسائل مطرح در حوزه فلسفه اخلاق، بررسی کند؛ از این رو، بررسی این مسئله در متون مقدس ادیان به هیچ وجه به معنای قبول حجیت ادیان و متون مقدس آنها یا موازی دانستن ادیان به لحاظ حجیت و حقانیت نیست، بلکه به منظور تبیین و «فهم» مسئله به دور از هرگونه ارزش‌گذاری و صدور حکم است. بحث از حقانیت ادیان و حجیت متون مقدس آنها، مجال دیگری می‌طلبد و البته اندیشمندان در آن به قدر لازم اندیشیده و بیانات قابل توجهی اظهار کرده‌اند.^۴

1. Paul Edwards, Encyclopedia of philosophy, V.7, p.150.

2. William K. Frankena, Ethics prentice - Hall, P.1.

۳. طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱، ص ۳۶۸.

۴. رک: سلیمانی اردستانی، بررسی متنی و سندی متون مقدس یهودی - مسیحی، تهران،

۵. هدف از پژوهش: در این نوشته، هدف این نیست که استدلال‌های کلامی و فلسفی در مورد نظریه امر الهی یا نظریه رقیب آن را توسعه بخشیم، بلکه تلاش کرده‌ایم تا نگرش و طرز فکر متون کلاسیک سنت‌های دینی را در این مورد نشان دهیم. این پژوهش، در نظر دارد تا با ترسیم تاریخ فلسفه و نیز ادبیات فلسفی معاصر، تحلیلی اساسی از اخلاق امر الهی را در سنت ادیان ابراهیمی ارائه دهد؛ از این رو نویسنده ریشه‌های اخلاق امر الهی در تفکر مسیحی، خصوصاً در نوشته‌های اُگام، اسکاتوس، لوتر و کالون و نیز رویکردهای مسیحی معاصر را که با رابرت آدامز و جان هر^۱ در سنت فلسفه تحلیلی رشد یافته، مورد مراجعه قرار داده است. به بیان دیگر، مقصود اصلی این است تا پاسخی درخور برای دسته‌ای از سؤالاتی که در این مورد، به صورت ابتدایی می‌توانند بیان شوند، تنظیم کند؛ سؤالاتی چون: پاسخ متون کلاسیک سنت دینی در ادیان ابراهیمی به معمای اثیرون چیست و آیا اساساً موضعی در این باره دارند؟

البته این کتاب در پی ارائه پاسخی قاطع به مسئله و نیز نقد و بررسی دیدگاه‌های مختلف در این مورد نیست و در وهله اول تلاش می‌کند زوایای مختلف بحث را تحلیل کند و قضاوت را به خواننده بسپارد. گرچه ممکن است، به تناسب در برخی موارد اظهار نظرهایی نیز شده باشد، اما با این حال نویسنده مدعی نیست که نقدها و پاسخ‌های مطرح شده، آخرین گفته‌ها و قاطع‌ترین آنهاست. تلاش نویسنده این است تا ابعاد مختلف بحث را به خصوص برای دانشجویان رشته فلسفه اخلاق باز کند و آنها را به تأمل در رابطه با موضع متون مقدس ادیان توحیدی در قبال نظریه امر الهی سوق دهد.

۶. پرهیز از نگرش تک بُعدی: رویکرد این کتاب، از مدل رایج تک بُعدی در مورد نظریه اخلاقی امر الهی، متفاوت است. برخی محققان معاصر که مسئله طرز برخورد سنت یهودی را با اخلاق امر الهی عنوان ساخته‌اند، تمایل دارند تا

1. John Hare.

نگاهی تک بُعدی، هرچند خلاف جریان اصلی، به این مسئله داشته باشند؛ برای نمونه، برخی از محققان نظیر ایمانوئل جاکوبوویتس^۱، ایزادور تورسکی^۲ و ماروین فاکس^۳ فکر می‌کنند که سنت یهودی، بدهتاً از تئوری امر الهی حمایت می‌کند؛ به این معنا که اخلاق وابسته به امر الهی است. محققان دیگر نظیر لیختن اشتاین، شابرت اسپرو، لوئیس جاکوبس و آوی ساجی فکر می‌کنند که این سنت به صراحت با این دیدگاه مخالف است. این نوشته تلاش می‌کند تا با ارائه یک چارچوب تحلیلی برای سنجش متون کلاسیک، تصویری را که از این متون ظاهر می‌شود، مورد تحلیل قرار داده، نگاه تک بُعدی را به چالش بکشد.

۷. تمرکز بر جنبه نظری: این پژوهش، از جنبه نظری به بحث توجه دارد و ناظر به رفتار و اعمال اخلاقی نیست. رابطه امر الهی با رفتار اخلاقی، مسأله‌ای جداست و به نوعی رفتارشناسی و آمارگیری در جوامع مختلف نیاز دارد؛ برای نمونه در پژوهشی که در سال ۱۹۹۹ درباره عده‌ای از جوانان مسیحی صورت گرفت، معلوم شد ۵۴ درصد آنان به رغم اعتقاد داشتن به حرام بودن روابط جنسی پیش از ازدواج، در عمل به این‌گونه روابط مبادرت می‌ورزیدند.^۴ بررسی سوءاستفاده‌های جنسی روحانیان مسیحی که درباره یک هزار و پانصد کشیش کاتولیک در دوره‌ای ۲۵ ساله صورت گرفت، نشان داد که حدود نیمی از آنها سوگند تجرد خود را نقض کرده‌اند و حدود ۲۵ درصد از این روحانیان با یکی از پیروان خود وارد نوعی ماجرای جنسی شده‌اند.^۵ اینها نمونه‌هایی است که براساس آنها می‌توان رابطه دین با رفتار اخلاقی یا به طور خاص رابطه دستورات الهی با رفتار اخلاقی را تبیین نمود که در این اثر مورد بحث نیست.

1. Immanuel Jakobovits.

2. Isadore Twersky.

3. Marvin Fox.

4. Spilka, B, R. W. Hood jr, B. Hunsberger, R. Gorsuch, The psychology of religion, p 418.

5. Libid, p 432 - 433.

۸. ساختار کتاب: این کتاب با یک معمای اصلی آغاز می‌شود که در رساله اثیفر و افلاطون مطرح شده است: آیا اخلاق وابسته به خداوند است یا مستقل از اوست؟ پس از بیان کلیات مسئله، در فصل دوم، با تبیین و نیز متمایز ساختن نسخه‌های مختلف نظریه امر الهی و نظریه مقابل آن، چارچوبی تحلیلی از موضوع بیان خواهد شد. در این فصل، به تمایز اساسی بین امر الهی و اراده الهی، که غالباً از آن غفلت گردیده، تأکید شده است. در فصل سوم، به نگرش فیلسوفان مدافع و مخالف نظریه امر الهی و در فصل چهارم، برخی از موقعیت‌های مناسب در تفکر اندیشمندان یهودی، خصوصاً تفکر یهود معاصر و نیز منابع کتاب مقدس، حاخامی و پساتلمودی، که به ظاهر بر نظریه مخالف تئوری امر الهی صحه گذاشته‌اند، پرداخته شده است. در این بخش نشان داده شده است تفاسیر تک بُعدی، که از رویکرد این متون مقدس به نظریه امر الهی و نیز نظریه استقلال اخلاق از خداوند ارائه شده، ناکافی است. در فصل پنجم با توسعه دادن چارچوب تحلیلی و نیز بیان اوامر اخلاقی موجود در مجموعه عهدین، نشان داده شده است که مجموعه عهد جدید نگرش‌های متفاوتی به نظریه امر الهی و نظریه مقابل آن دارد. پیچیدگی و ابهام موجود در متون مقدس نسبت به نظریه اخلاقی امر الهی، در این بخش نشان داده شده و همچنین دو نمونه از ناسازگاری‌های بین دستورات الهی و اخلاق بر مبنای نظریه امر الهی و استقلال اخلاق به بحث گذاشته شده است؛ یکی داستان قربانی شدن اسحاق (یا اسماعیل در سنت اسلامی) و دیگری دستور خداوند در تورات^۱ برای نابودی عمالیق. در فصل ششم، به تحلیل موضع قرآن کریم به عنوان اصلی‌ترین متن مقدس دین اسلام، در قبال نظریه اخلاقی امر الهی و در فصل هفتم، به نگرش برخی از اندیشمندان مسلمان در مورد این نظریه، پرداخته شده است. اشاره به این نکته نیز لازم است که ساختار کتاب و نیز بخش‌هایی از آن مطابق با

کتاب «اخلاق امر الهی»^۱ نوشته میشل هریس^۲ تنظیم شده که از کتاب‌های بسیار خوب در رابطه با نظریه امر الهی است. برخی از بخش‌های این کتاب، به خصوص قسمت‌هایی از فصل چهارم و پنجم عیناً ترجمه بخش‌هایی از این اثر ارزشمند است.

۹. **کوتاه نوشت‌ها:** برای سادگی و سهولت و پرهیز از اطناب، به رسم بسیاری از پژوهش‌های علمی، کوتاه نوشت‌هایی به صورت شمارش تقریرها، که نشان دهنده تقریرهای مختلف نظریه امر الهی یا استقلال اخلاق است، در متن مورد استفاده قرار گرفته که در اینجا به آنها اشاره شده است. بدیهی است خواننده محترم هنگام مطالعه برخی از بخش‌های کتاب، نیازمند خواهد بود تا نیم‌نگاهی به این شماره‌ها داشته باشد.

تقریرهای نظریه امر الهی:

تقریر اول: امر اظهارشده خدا در کتاب مقدس،^۳ شرط ضروری برای درستی یک عمل است؛ به بیان دیگر، اراده تشریحی خدای شارع (شریعت) منشأ اخلاق و شرط ضروری برای درستی یک عمل به لحاظ اخلاقی است.

تقریر دوم: امر اظهارشده خدا در کتاب مقدس، یا اراده بیان نشده او، شرط ضروری برای درستی یک عمل به لحاظ اخلاقی است.

تقریر سوم: امر اظهارشده خدا در کتاب مقدس، شرط کافی برای درستی یک عمل به لحاظ اخلاقی است.

تقریر چهارم: یا امر اظهارشده خدا در کتاب مقدس یا اراده بیان نشده او، شرط کافی برای درستی یک عمل به لحاظ اخلاقی است.

تقریر پنجم: بدون اوامر بیان شده از طرف خدا در کتاب مقدس، ما هیچ

1. Divine Command Ethics.

2. Michael j.harris.

۳. چون در این کتاب متون مقدس دین اسلام، یهودیت و مسیحیت بررسی می‌شود، منظور از کتاب مقدس واژه عامی است که هم شامل قرآن کریم می‌شود و هم شامل مجموعه عهدین با صرف نظر از حجیت یا عدم حجیت.

گونه معرفت اخلاقی نخواهیم داشت (از این، به تقریر امری نظریه امر الهی نیز یاد خواهد شد).

تقریر ششم: بدون دسترسی به اراده اظهارنشده خدا، ما هیچ گونه معرفت اخلاقی نخواهیم داشت (از این، به تقریر ارادی نظریه امر الهی نیز یاد خواهد شد).
تقریر هفتم: اخلاق وابسته به خدا است و او به هیچ وجه مقید و محدود به اخلاق نیست.

نظریه استقلال اخلاق:

تقریر اول: چنین نیست که امر اظهارشده خدا در کتاب مقدس، یا اراده اظهارنشده او، شرط ضروری برای درستی یک عمل باشد.

تقریر دوم: چنین نیست که امر اظهارشده خدا در کتاب مقدس، یا اراده اظهارنشده او، شرط کافی برای درستی یک عمل باشد.

تقریر سوم: ما از معرفت اخلاقی برخوردار خواهیم بود، حتی اگر به اراده بیان نشده خدا یا اوامر اظهارشده او در کتاب مقدس دسترسی نداشته باشیم.

تقریر چهارم: نه تنها اخلاق به طور مطلق از خدا مستقل است، بلکه خود خدا نیز باید مقید به اخلاق باشد و هست.

۱۰. **سپاسگزاری:** پس از اظهار عجز بی‌کران، خداوند منان را سپاس گفته، ضمن عرض ادب و ارادت به محضر امام حاضر و ناظر، حضرت ولی عصر - روحی له الفدا - از اساتید بزرگواری که در به ثمر نشستن این اثر نقش داشته‌اند تشکر می‌کنم. به طور خاص از استاد عزیز و بزرگوار، جناب آقای دکتر محسن جوادی سپاسگزارم که به عنوان ناظر این اثر، راهنمایی‌های عالمانه خود را در انجام تحقیق، پژوهش و نگارش این اثر دریغ نکردند. همچنین، از استاد و همکار ارجمند آقای دکتر علی اکبر عبدل‌آبادی به جهت ملاحظه بخشی از این اثر و ارائه نظرات دقیق، سپاسگزارم. از مسئولان محترم پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، به ویژه فاضل ارجمند، حجت الاسلام والمسلمین دکتر

عزالدین رضانژاد و حجت الاسلام بخشاوند و دیگر عزیزان در بخش های مختلف پژوهشگاه و مرکز ترجمه و نشر المصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ که زمینه تدوین و انتشار این اثر را فراهم آوردند، نهایت تقدیر و سپاس را دارم. توفیق روزافزون تمام این عزیزان را خاضعانه از خدای متعال، خواستارم.

رحیم دهقان

قم - بهار ۱۳۹۶

فهرست

۲۱ کلیات	۱
۲۱ نظریه اخلاقی	
۲۲ جایگاه نظریه امر الهی در نظام اخلاق	
۲۵ قانون الهی، قانون اخلاقی	
۲۷ نظریه اخلاقی امر الهی	
۲۸ ۱. مقام ثبوت	
۳۰ ۲. مقام اثبات	
۳۲ نظریه استقلال اخلاق از امر خدا	
۳۴ فواید اخلاق امر الهی	
۳۷ استقلال اخلاق در عین حاکمیت مطلق الهی	
۳۹ امکان یا عدم امکان اخلاق بدون خدا	
۴۲ رابطه دین و اخلاق	
۴۴ شیوه‌های ابتدای اخلاق بر وحی الهی	
۴۶ گونه‌های نیازمندی اخلاق به وحی الهی	
۵۵ ۲. تقریرهای مختلف از نظریه امر الهی یا نظریه استقلال اخلاق	
۵۵ اشاره	
۵۵ لزوم تفکیک امر الهی از اراده الهی	
۵۹ چهار تقریر متفاوت از نظریه اخلاقی امر الهی	
۶۰ ۱. نظریه امر الهی به عنوان یک نظریه وجودشناختی	
۶۱ الف) امر الهی، شرط ضروری اخلاق	
۶۲ ب) امر خداوند شرط کافی اخلاق	

۲. نظریه امر الهی به عنوان یک نظریه معرفت شناختی ۶۵
۳. نظریه امر الهی به عنوان یک نظریه معناشناختی ۷۳
- تقریرهایی از نظریه استقلال اخلاق ۷۶
۱. نظریه وجود شناختی استقلال اخلاق ۷۶
- الف) «شرط ضروری» ۷۷
- ب) «شرط کافی» ۷۷
۲. نظریه معرفت شناختی استقلال اخلاق ۷۷
۳. نظریه استقلال اخلاق و موظف بودن خداوند به اخلاق ۷۸
۳. نظریه اخلاقی امر الهی در تاریخ فلسفه و تاریخ تفکر مسیحی ۸۱
- نظریه امر الهی در گذر تاریخ ۸۱
- نظریه امر الهی و استقلال اخلاق در اندیشه فلاسفه ۸۵
۱. آگوستین ۸۸
۲. توماس آکوئیناس ۸۹
۳. ویلیام آکام ۹۱
۴. دانس اسکاتوس ۹۴
۵. مارتین لوتر و جان کالوین ۹۹
۶. کانت ۱۰۳
۷. جان آستین ۱۰۷
۸. ویلیام آلستون ۱۰۸
۹. هانس کونگ ۱۱۰
۱۰. ریچارد سوین برن ۱۱۳
۱۱. آدامز ۱۱۵
۱۲. فیلیپ کوئین ۱۲۰
۱۳. لیندا زاگربسکی ۱۲۲
۱۴. فیلسوفان دیگر ۱۲۳
۴. شواهد نظریه امر الهی و استقلال اخلاق در تلمود و اندیشه یهود ۱۲۷
- اشاره ۱۲۷
- تصویری از اخلاق در یهودیت ۱۲۸
- استقلال اخلاق، معضلی در سنت یهودی ۱۳۲

- شواهد نظریه امر الهی و استقلال اخلاق در تلمود..... ۱۳۴
۱. رساله یاما b۶۷..... ۱۳۵
۲. رساله شووت a ۳۹..... ۱۳۷
۳. لاویان ربا، ۳:۸..... ۱۳۹
۴. رساله اروین b۱۰۰..... ۱۴۰
۵. رساله گیتین ۵۹b..... ۱۴۳
۶. رساله یاما b۲۲..... ۱۴۳
۷. رساله کیدوشین a ۳۱..... ۱۴۷
- نظریه استقلال اخلاق در تفکر حاخامی پساتلمودی..... ۱۴۹
۱. سادیاگون..... ۱۴۹
۲. ابن میمون..... ۱۵۳
۳. حاخام یهودا هالوی..... ۱۵۹
- نظریه امر الهی و استقلال اخلاق در تفکر یهود معاصر..... ۱۶۰
۱. حاخام یشایاها لیبویتس..... ۱۶۱
۲. حاخام ایمانوئل جاکوباویتس..... ۱۶۶
۳. ماروین فاکس..... ۱۶۸
۴. حاخام آهارون لیختن اشتاین..... ۱۶۹
۵. حاخام دیوید هارتمن..... ۱۷۱
۶. حاخام شابریت اسپرو..... ۱۷۲
۷. حاخام آبراهام جاشوا هسچل..... ۱۷۴
۸. لین گودمن..... ۱۷۵
۵. شواهد نظریه امر الهی و استقلال اخلاق در مجموعه عهدین..... ۱۷۹
- اشاره..... ۱۷۹
- بنیان اخلاق در نظام اخلاقی مسیحیت..... ۱۸۲
- اوامر اخلاقی الهی در عهدین..... ۱۸۴
- شواهد نظریه امر الهی و استقلال اخلاق در عهدین..... ۱۸۷
۱. تورات به عنوان میثاق..... ۱۸۸
۲. پیدایش ۳:۵؛ ۲۲:۳..... ۱۹۱
۳. پیدایش، ۱۸:۱۷-۳۳..... ۱۹۷
۴. پیدایش، ۲۰:۲-۷..... ۲۰۹

۵. پیدایش، ۲۲..... ۲۱۱
۶. قرائتی بی طرفانه از پیدایش ۲۲..... ۲۱۵
۷. شواهد نظریه امر الهی و امر به ناپودی عمالیق..... ۲۲۲
۸. نمونه های دیگر در عهدین..... ۲۲۶
- استدلال کارل بارچ در مورد استقلال اخلاق..... ۲۳۴
- دسته بندی چالش های اخلاقی موجود در متون مقدس..... ۲۳۷
- بنیان اخلاق و تفاوت در مجموعه عهد قدیم و جدید..... ۲۴۱
۶. شواهد نظریه امر الهی و استقلال اخلاق در قرآن کریم..... ۲۵۳
- اشاره..... ۲۵۳
- حسن و قبح، مسئله کلامی دیروز و اخلاقی امروز..... ۲۵۶
- جایگاه نظریه امر الهی در اخلاق اسلامی به لحاظ وجودشناختی و معرفت شناختی.. ۲۵۹
- شواهد نظریه امر الهی و استقلال اخلاق در قرآن کریم..... ۲۶۴
۱. شواهد نظریه امر الهی در قرآن..... ۲۶۴
- الف) مأمور شدن حضرت ابراهیم علیه السلام به ذبح اسماعیل علیه السلام..... ۲۶۶
- ب) امر به فسق..... ۲۶۹
- ج) امر به خشونت در قرآن..... ۲۷۰
- د) هدایت و ضلالت در دست خدا..... ۲۷۱
- ه) فرمان به مجازات بی گناهان..... ۲۷۵
- و) انتم لا تعلمون..... ۲۷۶
- ز) فرمان به قتل نفس..... ۲۷۸
۲. شواهد نظریه استقلال اخلاق در قرآن..... ۲۸۰
- الف) انسان، مرجع دآوری های اخلاقی..... ۲۸۰
- ب) برخورداری انسان از معرفت اخلاقی پیشینی..... ۲۸۱
- ج) بی توجهی به عقلانیت، بنیان بی اخلاقی ها..... ۲۸۶
- د) استناد خداوند به ادله عقلی مورد قبول فطرت انسان..... ۲۸۸
۷. نظریه امر الهی و استقلال اخلاق در اندیشه اندیشمندان مسلمان..... ۲۹۵
- محل نزاع در مسئله حسن و قبح..... ۲۹۵
- اشاره به تقریرهای مسئله حُسن و قبح در اسلام..... ۲۹۶
- نظریه امر الهی یا استقلال اخلاق در جهان اسلام..... ۲۹۸

۱. مدافعان تقریر وجودشناختی و معرفت شناختی نظریه امر الهی و دلایل آنها.....	۲۹۸
۲. مدافعان تقریر وجودشناختی و معرفت شناختی استقلال اخلاق و دلایل آنها ...	۳۰۵
شواهد نظریه امر الهی و استقلال اخلاق از منظر برخی اندیشمندان مسلمان	۳۰۸
۱. رویکردهای مختلف اهل سنت	۳۱۲
الف) رویکرد معتزلی	۳۱۲
ب) رویکرد اشعری	۳۱۷
ج) رویکرد ماتریدی	۳۲۹
د) رویکرد سلفی	۳۳۱
۲. رویکرد شیعی	۳۳۵
الف) رویکرد کلامی	۳۳۷
ب) در حکمت سینوی	۳۴۷
ج) در حکمت متعالیه	۳۵۰
د) در رویکرد اخلاقی	۳۷۹
التزام خدا به اخلاق	۳۸۱
کتابنامه	۳۸۹